

Η διδασκαλία του Ολοκαυτώματος στα γερμανικά πανεπιστήμια: μια εμπειρική μελέτη

Έρευνα: Lena Kahle & Verena Lucia Nägel, Center für Digitale Systeme (CeDiS), Freie Universität Berlin

Διεύθυνση έρευνας: Καθηγητής Νικόλας Αποστολόπουλος

Επιστημονική επίβλεψη: Καθηγητής Johannes Tuchel

Χρηματοδότηση έρευνας: Claims Conference

Εισαγωγή

Για την ένταξη του Ολοκαυτώματος στην εκπαιδευτική διαδικασία, και ειδικά στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, έχουν πραγματοποιηθεί εκτενείς μελέτες στη Γερμανία, αλλά και διεθνώς. Δεν συμβαίνει ωστόσο το ίδιο για την πανεπιστημιακή διδασκαλία, και δη στα γερμανικά πανεπιστήμια, κάτι που εκ πρώτης όψεως εκπλήσσει, δεδομένου του ότι οι σπουδές Ολοκαυτώματος στη χώρα των θυτών παρουσιάζουν ήδη από τα τέλη της δεκαετίας του 1970 εντυπωσιακή έκρηξη. Αφορμή γι' αυτή την έκρηξη στάθηκε κυρίως η προβολή της αμερικάνικης σειράς «Ολοκαύτωμα», που αποτέλεσε σταθμό στη δημόσια διαχείριση ενός θέματος που ως τότε παρέμενε σιωπηλά στο περιθώριο των ερευνών και της δημόσιας ιστορίας.

Ποια θέση κατέχουν σήμερα τα σεμινάρια για το Ολοκαύτωμα στα γερμανικά πανεπιστήμια και σε ποιο βαθμό αποτελεί εμπειδωμένη συνθήκη η ένταξη των σπουδών Ολοκαυτώματος στα πανεπιστημιακά προγράμματα σπουδών; Σε ποιες σχολές και σε ποια έκταση διδάσκονται οι φοιτητές το θέμα; Τι μαθαίνουν εν τέλει οι φοιτητές για το Ολοκαύτωμα και τις συνέπειές του στο πλαίσιο των σπουδών τους; Στόχος της παρούσας έρευνας είναι η διερεύνηση των τάσεων, της έκτασης και της θεματικής ποικιλίας ή μη της διδασκαλίας του Ολοκαυτώματος στη Γερμανία μέσα απ' την παρακολούθηση των προγραμμάτων σπουδών 78 πανεπιστημίων στο διάστημα των τελευταίων δύο χρόνων. Τα αποτελέσματα βασίστηκαν σε μια

εκτεταμένη έρευνα των μαθημάτων ανά εξάμηνο που είναι διαθέσιμα ηλεκτρονικά. Επιλέχθηκαν 78 από τα συνολικά 401 πανεπιστήμια στη Γερμανία καθώς θεωρήθηκε εύλογο να συμπεριληφθούν στο δείγμα σχολές με συναφή αντικείμενα και όχι ιατρικές, τεχνικές ή πολυτεχνικές σχολές.

Το ερευνητικό πεδίο στη Γερμανία

Η διδασκαλία και η έρευνα για το Ολοκαύτωμα στη Γερμανία παρουσιάζουν διαφορές σε σχέση με τις ΗΠΑ ή το Ισραήλ. Ειδικά στις ΗΠΑ υπάρχουν εκατοντάδες μεταπτυχιακά προγράμματα Σπουδών ολοκαυτώματος, ή ακόμα και προπτυχιακά. Απεναντίας, στη Γερμανία μέχρι σήμερα δεν υφίσταται το πεδίο αυτό, με μοναδική εξαίρεση το διεπιστημονικό μεταπτυχιακό πρόγραμμα “Holocaust Communication and Tolerance” στο Touro College στο Βερολίνο. Ωστόσο, προβλέπεται να δημιουργηθεί έδρα Σπουδών Ολοκαυτώματος στο πανεπιστήμιο Wolfgang Goethe στη Φρανκφούρτη τον Ιανουάριο του 2017 και θα είναι η πρώτη φορά που αυτό το πεδίο σπουδών θα θεσμοποιηθεί, ύστερα από 71 χρόνια απ’ το τέλος του πολέμου. Ωστόσο, υπάρχουν γενικότερα προπτυχιακά και μεταπτυχιακά προγράμματα Εβραϊκής Ιστορίας.

Στον τομέα των σπουδών γύρω απ’ τον Εθνικοσοσιαλισμό, παρουσιάζεται το ίδιο πρόβλημα. Υπάρχουν αναρίθμητοι ιστορικοί που έχουν πραγματοποιήσει το λεγόμενο Habilitation (στη Γερμανία, προκειμένου ένας επιστήμονας να αποκτήσει έστω κάποιες πιθανότητες να κάνει πανεπιστημιακή καριέρα, θα πρέπει μετά το διδακτορικό να συγγράψει το Habilitation, μια καινούργια δηλαδή έρευνα με νέο θέμα και περίπου ίδιας έκτασης με το διδακτορικό), ωστόσο υπάρχει μόνο μια έδρα στη Γερμανία, με συναφές αντικείμενο: η έδρα «Γερμανική Ιστορία στον 20^ο αιώνα με έμφαση στην περίοδο του Εθνικοσοσιαλισμού» στο πανεπιστήμιο Humboldt του Βερολίνου, την οποία κατέχει ο καθηγητής Michael Wildt.

Στο πεδίο της έρευνας πάλι, τα προηγούμενα χρόνια υφίστατο μόνο το Κέντρο για την Έρευνα του Αντισημιτισμού στο Βερολίνο (Zentrum für Antisemitismusforschung), και το Ινστιτούτο Fritz Bauer στη Φρανκφούρτη.

Με την ίδρυση του Κέντρου για τις Σπουδές Ολοκαυτώματος στο Μόναχο (Zentrum für Holocaust- Studien) υπάρχει και ένα τρίτο ερευνητικό κέντρο για το Ολοκαύτωμα στη Γερμανία.

Η ακαδημαϊκή διδασκαλία

Σχετικά με τη διδασκαλία του Ολοκαυτώματος στα γερμανικά πανεπιστήμια, θα ήταν ενδιαφέρον να κεντροθετηθεί το βλέμμα στο ερώτημα εάν το Ολοκαύτωμα διδάσκεται ως ένα κεφάλαιο στην ιστορία του Εθνικοσοσιαλισμού ή εάν θεματοποιείται ως ένα ανεξάρτητο κεφάλαιο. Όπως δείχνει η έρευνα του Andreas Wirsching, υπάρχουν ήδη πολλά μαθήματα στα γερμανικά πανεπιστήμια, που έχουν ως θέμα τον Εθνικοσοσιαλισμό αλλά δεν περιλαμβάνουν το Ολοκαύτωμα. Ένα άλλο ενδιαφέρον ερώτημα είναι κατά πόσον μπορεί να διδαχθεί κανείς το Ολοκαύτωμα αυστηρά στο ιστορικό του πλαίσιο, ή εάν μπορεί να εντάξει στο πεδίο των Σπουδών Ολοκαυτώματος και την μεταπολεμική του ιστορία και τις συνέπειες, καθώς και τις λογοτεχνικές του αναπαραστάσεις. Ένα παράδειγμα εδώ είναι και πάλι η μίνι σειρά «Ολοκαύτωμα» και η σημασία και η πρόσληψή της στη δυτικογερμανική κοινωνία και στην ιστορία των νοοτροπιών της χώρας (Mentalitätsgeschichte). Στη μελέτη αυτή, λήφθηκαν υπόψη και αυτά τα σεμινάρια που διερευνούν την «μετα-ιστορία» του Ολοκαυτώματος.

Ένα άλλο ερώτημα σχετίζεται με τις συνδέσεις της διδασκαλίας με την έρευνα. Για παράδειγμα, μετά το άνοιγμα των αρχείων στις χώρες της ανατολικής Ευρώπης τη δεκαετία του '90, η ευρωπαϊκή προοπτική και οι διαστάσεις του Ολοκαυτώματος απέκτησαν άλλη δυναμική. Το ίδιο και με ερευνητικά προγράμματα όπως αυτό του EHRI (European Holocaust Research Infrastructure), στο πλαίσιο του οποίου θα δημιουργηθεί ένα ενιαίο ψηφιοποιημένο αρχείο όλων των ευρωπαϊκών αρχείων για το Ολοκαύτωμα, ή το τεράστιο ερευνητικό εκδοτικό πρόγραμμα Die Verfolgung und Ermordung der europäischen Juden durch das nationalsozialistische Deutschland 1933-1945, το οποίο βρίσκεται σε εξέλιξη και περιλαμβάνει 12 εκδοθέντες ήδη τόμους για το Ολοκαύτωμα στην Ευρώπη και 7 υπό έκδοση,

συμπεριλαμβανομένης και της Ελλάδας (συγγραφή του κεφαλαίου: Μαρία Βασιλικού). Όλες αυτές οι πρωτοβουλίες διευκολύνουν την πρόσβαση σε άγνωστα αρχεία και διεθνοποιούν την ερευνητική εμπειρία γύρω απ' το θέμα. Ποιες λοιπόν είναι οι συνέπειες αυτών των εξελίξεων της έρευνας στην ακαδημαϊκή διδασκαλία;

Το Ολοκαύτωμα στη χώρα των θυτών

Στη Γερμανία το Ολοκαύτωμα κατέχει κεντρική θέση στη συλλογική μνήμη και αυτό είναι ορατό και στα τοπογραφικά ίχνη πόλεων όπως το Βερολίνο. Στη μελέτη του «Το Ολοκαύτωμα και οι δυτικογερμανοί ιστορικοί» (*Der Holocaust und die westdeutschen Historiker*), ο Nicolas Berg έχει αναδείξει όλες τις διαδρομές της αναμέτρησης της γερμανικής κοινωνίας με το θέμα, και έχει κριτικάρει έντονα τις σιωπές της μεταπολεμικής γερμανικής ιστοριογραφίας. Μέχρι σήμερα τα ακόλουθα ερωτήματα παραμένουν ισχυρές προκλήσεις της ιστοριογραφίας και της ενασχόλησης με τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο:

- Με ποιους τρόπους αντιμετωπίζεται το εθνικοσοσιαλιστικό παρελθόν (η γερμανική λέξη είναι πολύ πιο εύγλωττη: *Vergangenheitsbewältigung*); Θέματα όπως τα δεινά του γερμανικού λαού στη διάρκεια του πολέμου, η σχετικοποίηση της γερμανικής ενοχής και ευθύνης και η μετανάστευση εκατομμυρίων *Volksdeutsche* αντικατοπτρίζουν την προσπάθεια επανόδου σε μια μορφή κανονικότητας και την επιθυμία να χαραχτεί μια νοητή διαχωριστική γραμμή με το παρελθόν. Παράλληλα, μετά το 1990 η μνήμη του πολέμου θεσμοποιείται και αποκτά μεγάλη δημοσιότητα καθώς θεματοποιείται στα σχολεία. Απ' τη άλλη, οι φοιτητές έχουν ελεύθερη επιλογή να καθορίσουν εάν θα ασχοληθούν με τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο.

- Τα ίχνη του παρελθόντος στη Γερμανία είναι δύσκολο να αγνοηθούν. Άνθρωποι ζουν σε σπίτια που ανήκαν σε Εβραίους, χρησιμοποιούν τους σταθμούς απ' τους οποίους εκτοπίστηκαν, διδάσκονται το Ολοκαύτωμα σε σχολεία που στη διάρκεια του πολέμου ήταν φυλακές και περπατούν σε δρόμους που φτιάχτηκαν από κρατούμενους στρατοπέδων συγκέντρωσης. Σε

κάθε στρατόπεδο υπάρχει σήμερα ένα μουσείο που προσφέρει εκπαιδευτικό υλικό για μαθητές και φοιτητές, και τα μνημεία είναι διάσπαρτα στη χώρα, ειδικά στο Βερολίνο.

- Οι συναντήσεις με επιζώντες της περιόδου έχουν παίξει ως τώρα ένα σημαντικό ρόλο στην εκπαιδευτική διαδικασία. Οι ιστορικοί που ασχολούνται με την Προφορική Ιστορία έχουν έναν καίριο ρόλο σε αυτή τη διαδικασία. Οι Σπουδές του Ολοκαυτώματος πλέον συνδέονται ισχυρά με τη Δημόσια Ιστορία. Ειδικά οι ψηφιοποιημένες συνεντεύξεις των επιζώντων του Ολοκαυτώματος αποτελούν θεμέλιο της εκπαιδευτικής διαδικασίας, και ο κλάδος εκείνος που ονομάζεται Ψηφιακές Ανθρωπιστικές Σπουδές αποτελεί ήδη μια επιστήμη με πολλαπλές λειτουργίες και διεπιστημονικές επιρροές.

- Η δομή της γερμανικής κοινωνίας έχει αλλάξει καταλυτικά μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Η σημερινή Γερμανία είναι στο σύνολό της μια μεταναστευτική κοινωνία. Το 2014 το 20,4% του πληθυσμού αποτελείτο από μετανάστες. Το 2015, με το προσφυγικό κύμα, αυτό το ποσοστό αυξήθηκε σημαντικά. Στη διδασκαλία του Ολοκαυτώματος θα πρέπει να ληφθούν υπόψη αυτοί οι παράγοντες, κυρίως ότι οι σημερινοί μαθητές έχουν οι ίδιοι εμπειρία από πολέμους, μετανάστευση και βίαιη φυγή απ' τη χώρα τους. Επίσης, δεν έχουν κάποια οικογενειακή εμπειρία που να σχετίζεται με το Ολοκαύτωμα.

- Αλλά και ένα 70% των νέων μεταξύ 20 και 30 ετών, δεν κατάγονται από άλλες χώρες και επομένως έχουν προγόνους που ενεπλάκησαν ενεργά με τον Εθνικοσοσιαλισμό. Στη μελέτη «Ο παππούς δεν ήταν ναζί» (2002), οι Harald Welzer, Sabine Moller και Karoline Tschugnall ερευνήσαν την επικοινωνιακή μνήμη του πολέμου μέσα στις γερμανικές οικογένειες και κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι οι μνήμες των μαρτύρων αλλάζουν και αναπροσαρμόζονται, έτσι ώστε οι οικογενειακές αφηγήσεις να μετατραπούν σε «αυτοθυματοποιημένες» εκδοχές του πολέμου ή σε ηρωικές εκδοχές αυτού. Απ' αυτό συμπεραίνει κανείς ότι οι μαθητές που γεννήθηκαν μεταξύ του 1994 και του 2004 και αποτελούν την τρίτη ή και τέταρτη γενιά δεν έχουν καμία

επαφή με το θέμα ή η οικογενειακή εμπειρία του πολέμου δεν έχει γι' αυτούς καμία σημασία πλέον.

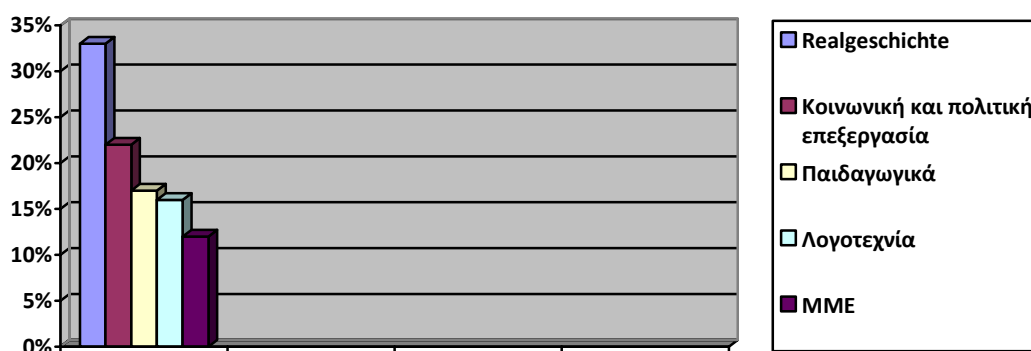
Τα εμπειρικά αποτελέσματα της έρευνας

Η αναζήτηση στα προγράμματα σπουδών έγινε με βάση την ευρετηρίαση με βάση συγκεκριμένους όρους και κατηγορίες. Οι δύο βασικοί όροι ήταν το «Ολοκαύτωμα» και ο «Εθνικοσοσιαλισμός». Ακολούθως, τα μαθήματα χωρίστηκαν στις ακόλουθες κατηγορίες: μαθήματα και σεμινάρια για τη Realgeschichte, δηλαδή με τα γεγονότα των ετών 1933- 1945, μαθήματα που επάγονται στην κοινωνική και πολιτική επεξεργασία του παρελθόντος μεταπολεμικά (όπως για παράδειγμα η αποναζιστικοποίηση, οι δίκες εγκληματιών πολέμου, οι αποζημιώσεις ή η μουσειακή και μνημειακή αναπαράσταση του παρελθόντος), για τη λογοτεχνική επεξεργασία του θέματος, τη δημόσια ιστορία στα ΜΜΕ (πχ. σειρές και ταινίες) και τα παιδαγωγικά.

Τα αποτελέσματα της κατηγοριοποίησης αυτής έχουν ως εξής: Από τα συνολικά 985 μαθήματα που σχετίζονται με τη σχετική θεματική, 464 έχουν ως θέμα το Ολοκαύτωμα και 521 τον Εθνικοσοσιαλισμό γενικότερα. Αυτό σημαίνει ότι στα 78 επιλεγμένα πανεπιστήμια, κατά μέσο όρο διοργανώνονται 1,5 σεμινάρια για το Ολοκαύτωμα ανά εξάμηνο και 1,7 σεμινάρια για τον Εθνικοσοσιαλισμό, συνολικά 3,2 ανά εξάμηνο. Συμπεραίνουμε ότι δεν διδάσκονται οι φοιτητές σε κάθε πανεπιστήμιο για τα θέματα αυτά. Συγκεκριμένα, για κάθε θεματική έχουμε τα ακόλουθα αποτελέσματα:

Θέμα	Realgeschichte	Κοινωνική και πολιτική επεξεργασία	Παιδαγωγικά	Λογοτεχνική επεξεργασία	Δημόσια Ιστορία στα ΜΜΕ
Εαρινό εξάμηνο 2014	26	24	17	20	16
Χειμερινό εξάμηνο 2014/ 14	41	23	21	15	11
Εαρινό εξάμηνο 2015	37	33	21	16	10
Χειμερινό εξάμηνο	49	22	22	22	18
Συνολικά	153	102	81	73	55

Όπως φαίνεται και στον πίνακα, σε όλα τα εξάμηνα, η πλειοψηφία των μαθημάτων σχετίζεται με την «πραγματική ιστορία» της περιόδου, την Realgeschichte.

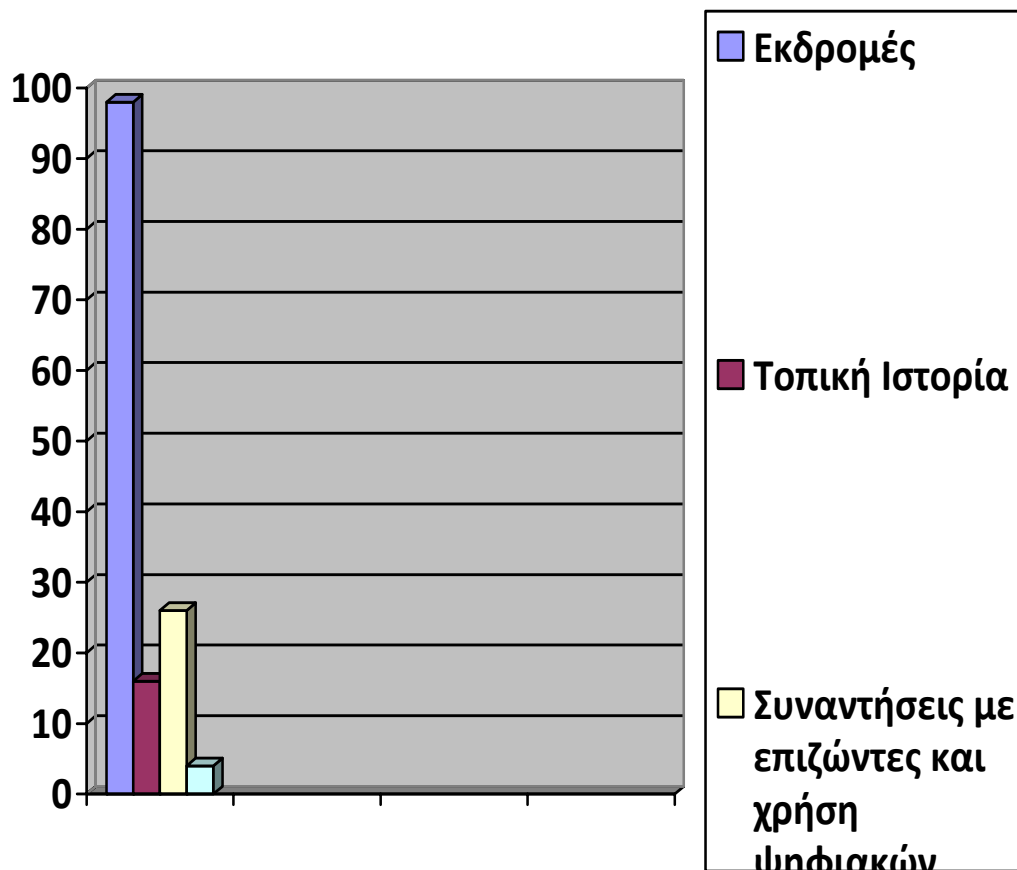

Από το γράφημα συμπεραίνουμε, ότι από έναν συνολικό αριθμό 464 μαθημάτων για το Ολοκαύτωμα σε 4 εξάμηνα, μόνο ένα 33% αυτών των μαθημάτων αφορά την ιστορία της περιόδου ενώ ακολουθούν οι λεγόμενες «αναπαραστάσεις» του Ολοκαυτώματος στη μεταπολεμική Ευρώπη (22% η

κοινωνική και πολιτική επεξεργασία, 16% οι λογοτεχνικές αναπαραστάσεις, 12% Δημόσια Ιστορία και ΜΜΕ). Μόνο ένα 17% από τα 464 μαθήματα αφορούν την παιδαγωγική χρήση και πρακτική.

Μέθοδοι διδασκαλίας

Μέσα απ' το ακόλουθο γράφημα, μπορούμε να δούμε τους τρόπους με τους οποίους εμπλουτίζεται η ακαδημαϊκή διδασκαλία του Ολοκαυτώματος:

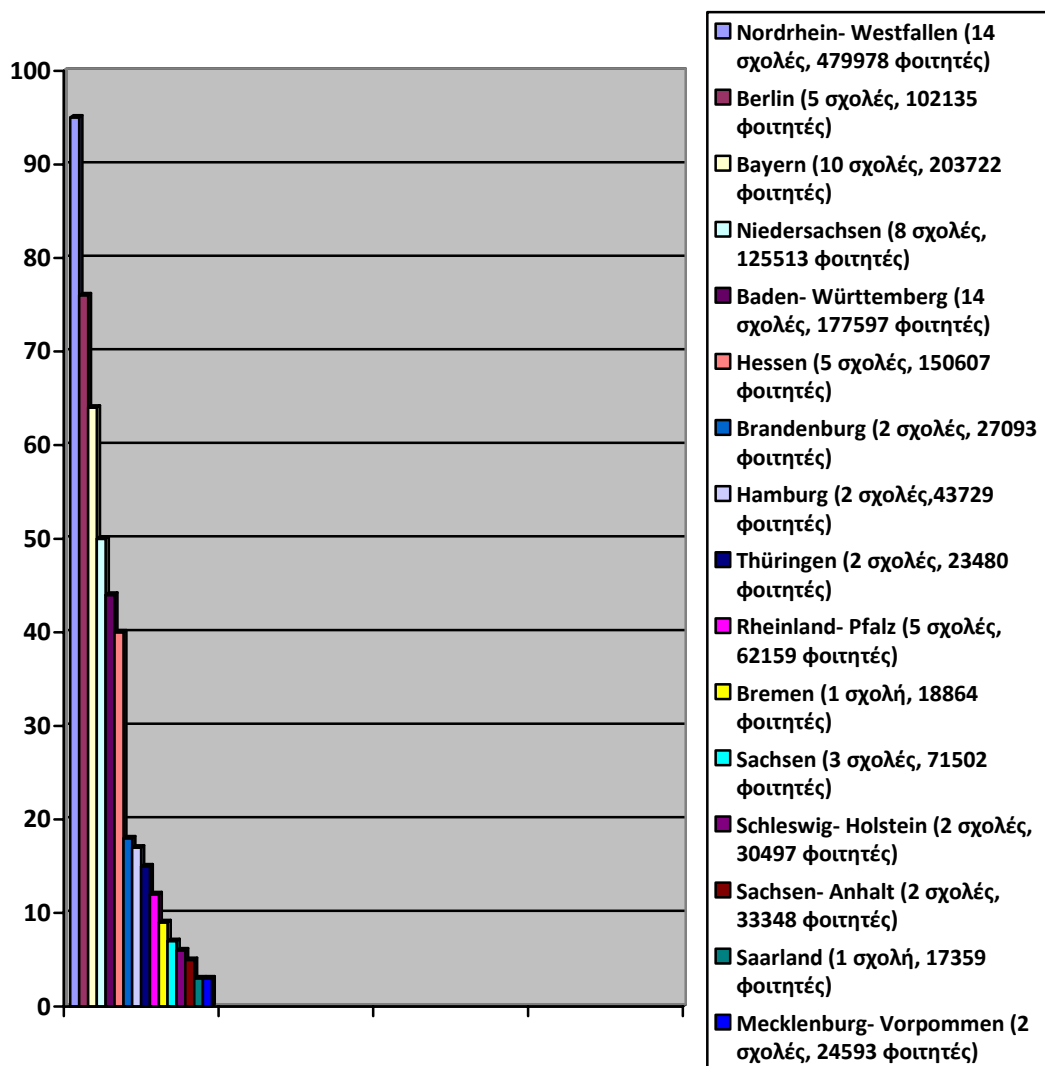

Σημαντικό ρόλο παίζουν οι επισκέψεις σε τόπους μνήμης του Εθνικοσοσιαλισμού. Από τα 464 μαθήματα για το Ολοκαύτωμα, σχεδόν το ¼ περιλαμβάνει επισκέψεις σε στρατόπεδα συγκέντρωσης και μουσεία. Σε μερικές περιπτώσεις πραγματοποιούνται επισκέψεις σε ορισμένες πόλεις με ανάλογο ιστορικό ενδιαφέρον. Επιπλέον, 16 μαθήματα συνδέονται με την τοπική ιστορία, όπως για παράδειγμα με πόλεις που είχαν μεγάλο εβραϊκό πληθυσμό. Οι φοιτητές επίσης ασχολούνται με την ιστορία του πανεπιστημίου τους στη διάρκεια του πολέμου. Μόνο σε 5 μαθήματα παρατηρήθηκαν

συναντήσεις με επιζώντες, ενώ σε 21 χρησιμοποιήθηκαν οι μαρτυρίες από οπτικοακουστικά αρχεία με συνεντεύξεις επιζώντων (για παράδειγμα το Visual History Archive). Τέλος, η μέθοδος της Συγκριτικής Ιστορίας απασχόλησε μόνο 17 μαθήματα, εκ των οποίων μόνο ένα είχε ειδικό θέμα το Ολοκαύτωμα και τη σύγκρισή του με άλλες γενοκτονίες. Αυτό δείχνει ότι στη γερμανική διδασκαλία του Ολοκαυτώματος, οι συγκρίσεις με άλλες γενοκτονίες δεν είναι δημοφιλείς. Υπάρχει μόνο ένα ερευνητικό κέντρο σε όλη τη Γερμανία που ασχολείται με τη συγκριτική διάσταση των γενοκτονιών, το Ινστιτούτο για τη Διασπορά και την Έρευνα των Γενοκτονιών (Institut für Diaspora und Genozidforschung) στο πανεπιστήμιο του Ruhr στο Bochum.

Η διδασκαλία ανά γνωστικά πεδία και ανά ομοσπονδιακά κρατίδια

Η έρευνα έδειξε επιπλέον ότι το Ολοκαύτωμα δεν διδάσκεται μόνο σε προπτυχιακά ή μεταπτυχιακά Ιστορίας (192 μαθήματα) αλλά και σε φιλολογικά τμήματα και σε σχολές Γερμανικής Φιλολογίας (80 μαθήματα), σε τμήματα Πολιτισμικών Σπουδών (45), σε παιδαγωγικές σχολές (45) κλπ. Το παρακάτω γράφημα δείχνει την κατανομή των μαθημάτων για το Ολοκαύτωμα σε κάθε κρατίδιο, καθώς και τον αριθμό των φοιτητών:

Όπως προκύπτει απ' το γράφημα, τα ομοσπονδιακά κρατίδια που έχουν μια μεγάλη προσφορά μαθημάτων είναι το Βερολίνο με 76 μαθήματα για το Ολοκαύτωμα σε 5 πανεπιστήμια και η Θουριγγία με 15 μαθήματα σε 2 σχολές. Συμπερασματικά, σε 7 από τα 16 κρατίδια δεν προσφέρονται μαθήματα για το Ολοκαύτωμα σε κάθε εξάμηνο. Τα πανεπιστήμια με τα περισσότερα μαθήματα για το Ολοκαύτωμα τα τελευταία δύο χρόνια είναι τα εξής:

Ludwig- Maximilians- Universität München

23 μαθήματα

Freie Universität Berlin

23 μαθήματα

Touro College Berlin

22 μαθήματα

Humboldt- Universität zu Berlin	21 μαθήματα
J.-W.- Goethe- Universität Frankfurt am Main	16 μαθήματα
Universität Hamburg	16 μαθήματα
Ruhr- Universität Bochum	16 μαθήματα
Universität zu Köln	15 μαθήματα
Goerg-August-Universität Göttingen	15 μαθήματα
Universität Potsdam	12 μαθήματα
Universität Osnabrück	12 μαθήματα
Westfälische Wilhelms- Universität Münster	11 μαθήματα
Friedrich- Schiller- Universität Jena	11 μαθήματα
Ruprecht- Karls- Universität Heidelberg	11 μαθήματα
Justus- Liebig- Universität Gießen	11 μαθήματα
Technische Universität Berlin	10 μαθήματα

Συμπεράσματα

Τελικώς, το ερώτημα που προκύπτει μέσα απ' αυτήν την έρευνα είναι εάν προσφέρονται αρκετά μαθήματα/ σεμινάρια για το Ολοκαύτωμα στα γερμανικά πανεπιστήμια. Όσα εκτέθηκαν παραπάνω, περιγράφουν το status quo της πανεπιστημιακής διδασκαλίας του Ολοκαυτώματος στη Γερμανία. Η εμπειρική αυτή μελέτη καταλήγει στα εξής συμπεράσματα:

- Μόνο σε μερικά πανεπιστήμια προσφέρονται σε τακτική βάση μαθήματα για το Ολοκαύτωμα.
- Η προσφορά μαθημάτων στα πανεπιστήμια συνδέεται με το ερώτημα κατά πόσον σε αυτά το θέμα έχει θεσμοποιηθεί με τη μορφή της ύπαρξης κάποιου ερευνητικού κέντρου ή ινστιτούτου. Δεν είναι π.χ. τυχαίο ότι η πιο υψηλή (και ποιοτικά) προσφορά μαθημάτων παρατηρείται στο πανεπιστήμιο του Μονάχου, όπου υπάρχει το Κέντρο για την Έρευνα του Ολοκαυτώματος και το Ινστιτούτο για τη Σύγχρονη Ιστορία.

- Ένα μεγάλο ποσοστό των πανεπιστημιακών σεμιναρίων για το Ολοκαύτωμα συνδέεται με τις αναπαραστάσεις του και την μεταπολεμική του επεξεργασία στην Γερμανία.

Η μελέτη αυτή βρίσκεται ακόμα σε εξέλιξη, τα πρώτα αποτελέσματα όμως σίγουρα εκπλήσσουν.

Η **Verena Lucia Nägel** εργάζεται ως επιστημονική συνεργάτης στο Κέντρο Ψηφιακών Ερευνών (CeDiS) του Ελεύθερου Πανεπιστημίου του Βερολίνου. Είναι οργανωτική υπεύθυνη του Αρχείου Προφορικών Μαρτυριών *Visual History Archive* στο ίδιο πανεπιστήμιο. Έχει σπουδάσει Πολιτικές Επιστήμες στο Otto Suhr Institut του Ελεύθερου Πανεπιστημίου του Βερολίνου.

Η **Lena Kahle** εργάστηκε ως επιστημονική συνεργάτης στο Κέντρο Ψηφιακών Ερευνών (CeDiS) του Ελεύθερου Πανεπιστημίου του Βερολίνου. Έλαβε το διδακτορικό της στην Κοινωνιολογία, στο Πανεπιστήμιο Γκαίτε της Φρανκφούρτης, με θέμα την εκπαιδευτική συνύπαρξη των Αράβων και των Εβραίων στο Ισραήλ.